

ВНЕСОК ВАСИЛЯ ЩУРАТА
В ІДЕНТИФІКАЦІЮ
«ІНСТРУКЦІЇ ДЛЯ ВЧИТЕЛІВ
РУСЬКОГО НАРОДУ»
КАСПЕРА ЦЕНГЛЕВИЧА

Академік Василь Щурат не тільки визначний філолог. Він здобув також визнання як дослідник багатьох аспектів історії Галичини, зокрема австрійського періоду. Його праці в цій ділянці побудовані як правило на новому, невідомому попередникам джерельному матеріалі, відзначаються всебічним опрацюванням джерел, їх вдумливим аналізом, сміливістю і оригінальністю суджень, новизною постановки питань і їх розв'язання.

Це можна проілюструвати, зокрема, на прикладі Щуратового трактування діяльності польського підпільника 1830-х рр. Каспера Ценглевича, зокрема його твору «Інструкція для вчителів руського народу». У статті «Шевченко в польській революційній притчі» (збірка «З життя і творчості Тараса Шевченка», Львів, 1914, с. 57–68) вчений висловив думку, що документ, який опублікував І. Франко в журналі «Житє і Слово» (1895, т. IV, с. 324–337) як «Інструкцію» К. Ценглевича, насправді нею не є. Такий висновок учений зробив, знайшовши копію справжньої «Інструкції» під відповідним заголовком серед паперів підпільника 1830-х рр. Іполита Станчака. І оскільки ця копія чомусь не була опублікована, вчені більше як піввіку вважали «Інструкцією» К. Ценглевича «Руські листи» – за припущенням І. Франка.

У 1971 р. я, готуючи доповідь про праці В. Щурата з історії Галичини на ювілейну конференцію пам'яті вченого, звернув увагу на цю ситуацію і запитав Степана Васильовича Щурата, чи немає в архіві його батька якогось сліду, що з'ясував би причини згаданої

заяви вченого. Степан Васильович каже: «Звичайно, є», – і приносить ту ж таки копію «Інструкції». Я порівнюю її зі знайденими мною в Центральному державному історичному архіві перекладами «Інструкції» на німецьку мову з оригіналу, виявленого під час арешту К. Ценглевича, та списків, знайдених в інших підпільників, і, виявляється, їхній зміст ідентичний. Отже, висновок В. Щурата підтверджено. Таким чином, завдяки В. Щуратові і допомозі С. Щурата вдалося встановити автентичний зміст «Інструкції» К. Ценглевича. Виявилось, що цією «Інструкцією» є документ, який уже давніше опублікував в «Архівах України» В. О. Борис під назвою «Відозва до селян (Ти чоловік і всі хлопи люди)» (1968, № 3).

З'ясування цього питання в моїй публікації на сторінках «Українського історичного журналу» (1972, № 4, с. 105–106) допомогло згодом В. О. Борису та О. М. Нефедову ідентифікувати й справжнього автора «Руських листів», що їх опублікував І. Франко, як ймовірної Ценглевичевої «Інструкції», – Юліяна Горошкевича. Усі ці документи в числі інших подібних, тобто разом з коментарями, опубліковані в одному з томів «зеленої» варшавської серії під назвою «Stowarzyszenie Ludu Polskiego w Królestwie Polskim. Gustaw Ehrenberg i „świętokrzyżcy»» (1978).

Наскільки ці відкриття істориків увійшли в обіг в інших гуманітарних науках, в тім числі літературознавства, франкознавства, мовознавства, важко сказати. В усякому разі, при коментуванні 29-го тому «Зібрання творів» І. Франка у 50-ти томах (1981) цей факт враховано. Але ж важливо, щоб він не пройшов повз увагу видавців і коментаторів повного зібрання творів І. Франка, укладачів «Франківської енциклопедії» та інших франкознавчих видань. А що такий недогляд можливий, свідчить випадок на мовознавчій ниві – у ґрунтовній праці професора Міхаеля Мозера «Причинки до історії української мови» (Харків, 2008, с. 579–583) повторено франківську версію щодо тексту «Інструкції» К. Ценглевича. Я звернув увагу вченому на цю ситуацію і він, звичайно, був вдячний та обіцяв врахувати цей момент у своїх наступних публікаціях.

Сподіваюся, цей матеріал, копія якого буде розміщена на сторінці Інституту ім. І. Крип'якевича в мережі Інтернет, допоможе вберегти від подібних ситуацій інших вчених-гуманітаріїв.